

ПОРТРЕТИ ІСТОРИКІВ

УДК 94: 378.124.1 (477.63)(092)

С. І. Поляков, О. Б. Шляхов

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДО 85-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПРОФЕСОРА АНАТОЛІЯ МИХАЙЛОВИЧА ЧЕРНЕНКА

Розглянуто основні етапи життя та науково-педагогічної діяльності доктора історичних наук, професора, багатолітнього декана історичного факультету Дніпропетровського національного університету Анатолія Михайловича Черненка.

Ключові слова: А. М. Черненко, історія, педагог, лектор, наука, професор.

Рассмотрены основные этапы жизни и научно-педагогической деятельности доктора исторических наук, профессора, многолетнего декана исторического факультета Днепропетровского национального университета Анатолия Михайловича Черненко.

Ключевые слова: А. М. Черненко, история, педагог, лектор, наука, профессор.

The main stages of the life and scholar-pedagogical activity of the Anatoly Mikhailovich Chernenko, doctor of historical sciences, professor, dean of the historical faculty of Dnipropetrovsk National University is studied.

Key words: A. M. Chernenko, history, teacher, lecturer, science, professor.

У 2006 р. кафедра української історії та етнополітики приєдналася до важливої наукової та виховної справи – біоісторіографічного вивчення наукової та педагогічної спадщини відомих дніпропетровських істориків, які протягом багатьох десятиліть плідно працювали на історичному факультеті ДНУ, готували і виховували майбутніх фахівців, віддаючи їм свої знання та життєвий досвід. Громадськість факультету, представники інших вищих навчальних закладів України широко відзначили 80-річчя від дня народження професора Анатолія Михайловича Черненка. Прошло п'ять років. Систематично видається збірка наукових праць, проводяться «Черненківські читання», розширюється коло спогадів, документів про науково-педагогічну діяльність знаного вченого. Але, чи можна вважати цю тему вичерпаною? На нашу думку, варто ще раз придивитися до цієї непересічної постаті, згадати про людину, яка зробила вагомий внесок у розвиток історичної освіти в Дніпропетровському університеті.

Зрештою, писати цю статтю (вона базується на спогадах колег і учнів та матеріалах з особистого архіву С. І. Полякова) було нелегко, адже автори писали про людину, яка мала свої орієнтири та життєві цінності, власні проблеми. У цьому році А. М. Черненку виповнилося б 85. Можливо і з певним перебільшенням, але ми стверджуємо, що його науковий шлях, трудова біографія – це своєрідний зріз історичної епохи та відображення позиції істориків щодо доленосних проблем часу, боротьби принципів і концепцій в історичних дослідженнях нашої вітчизняної історії.

Чому ми знову і знову звертаємося до особистості професора А. М. Черненка, що нас приваблює, що бажаємо наслідувати? Професіоналізм, компетентність, всебічна ерудиція, організаторські здібності, ставлення до роботи, вимогливість до себе. Ці риси привертали і привертають увагу. Такі людські якості формуються протягом життя у самовідданій і виснажливій праці на користь суспільства і держави.

Як же складався життєвий шлях професора А. М. Черненка? Народився він у селі Яблунівка Прилуцького району на Чернігівщині в селянській родині. Його батько, Михайло Митрофанович Черненко, 1900 року народження, працював у колгоспі. З початком Великої Вітчизняної війни пішов на фронт. У 1942 р. загинув під час оборони Ленінграду. Мати, Анастасія Григорівна Черненко (дівоче прізвище Даниленко), 1898 року народження.

Юнацькі роки Анатолія Михайловича Черненко, як і мільйонів його однолітків, були обпалені війною, жахливими випробуваннями воєнного часу. Після окупації Чернігівщини німецько-фашистськими військами А. М. Черненку довелося полишити навчання та важко працювати. Як указував сам А. М. Черненко, з вересня 1941 р. до вересня 1943 р. він працював на сільськогосподарських роботах у рідному селі. Після визволення Лівобережної України від загарбників А. М. Черненко у жовтні 1943 р. був призваний до лав Радянської армії, служив у 32-му запасному полку 12 стрілецької дивізії. У грудні 1944 р. А. М. Черненко був демобілізований із збройних сил та повернувся на рідну Чернігівщину. Із січня 1945 р. він продовжив навчання в Яблунівській середній школі. Отримавши середню освіту, А. М. Черненко в 1946 р. поступив на історичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка.

Ще перебуваючи на студентській лаві, А. М. Черненку довелося чимало працювати. Адже у часи повоєнного лихоліття жити було досить скрутно. Не вистачало елементарного – харчів, одягу тощо. Тож не дивно, що під час навчання на старших курсах водночас виконував обов'язки лаборанта кафедри нової історії Львівського університету. Крім того, згадаємо, що в 1950 р. А. М. Черненка було обрано комсоргом ЛКСМУ Львівського музично-педагогічного училища. Успішно завершивши навчання в університеті (1951 р.), А. М. Черненко почав працювати на виборних комсомольських посадах. Зокрема, його було обрано першим секретарем Залізничного районного комітету комсомолу м. Львова.

У цей час А. М. Черненко одружився з Людмилою Семенівною Добровольською, 1928 року народження, і щасливо прожив з нею усе своє життя. Подружжя Черненків мало двох синів – Олександра (1951 р. н.) та Михайла (1956 р. н.).

У 1952 р. А. М. Черненко їде до Києва, де стає слухачем курсів із підготовки викладачів суспільних наук при Київському державному університеті. В 1953 р. призначенням асистентом кафедри марксизму-ленінізму Львівського державного університету розпочалася його науково-педагогічна діяльність. Згодом він стає старшим викладачем, а в 1958 р. – доцентом згаданої кафедри. Уже під час навчання у Львівському університеті у А. М. Черненка яскраво виявилися здібності майбутнього науковця. Можливість доступу до раніше закритих документів і матеріалів сформували у історика основний напрям його фахових інтересів, який знайшов своє відображення в тематиці його кандидатської дисертації, захищеної в 1957 р. з проблем діяльності В. І. Леніна та утворення РСДРП (1893–1903 рр.) [5].

Виявлені у Львівському університеті організаторські та наукові здібності, його ініціативність та принциповість не залишились непоміченими тогочасним керівництвом – у липні 1960 р. 34-літнього доцента А. М. Черненка обирають ректором Дрогобицького державного педагогічного інституту. Водночас він очолив кафедру історії КПРС цього навчального закладу. У Дрогобицькому педінституті А. М. Черненко успішно працював до лютого 1968 р., коли йому довелося очо-

лити інший вищий навчальний заклад – Запорізький державний педагогічний інститут.

Зауважимо, що вже у той час це був досить великий навчальний заклад із розгалуженою інфраструктурою. Контингент студентів у педінституті нараховував більше 4 тис. осіб, там також працювало 160 викладачів. А. М. Черненко успішно впорався із складним завданням керівництва цим вищим навчальним закладом, виявивши вміння згуртовувати великі маси людей, бути об'єднувачем колективу. Як зазначали його колеги по інституту, ректор велику увагу приділяв питанням підбору і розстановки професорсько-викладацьких кадрів, підвищенню рівня навчальної, виховної та наукової роботи в інституті, демонстрував наполегливість та енергійність у роботі.

Діяльність на посаді ректора А. М. Черненко органічно поєднував із завідуванням кафедри історії КППС та політекономії (з лютого 1971 р. – кафедри історії КППС), науково-дослідною роботою. Яскравим свідченням цього став його блискучий захист в Інституті історії партії ЦК КПУ в Києві в грудні 1969 р. докторської дисертації на тему «В. І. Ленін і закордонні більшовицькі організації (1900 – березень 1917 рр.)» [6]. Робота А. М. Черненка дістала високу оцінку як офіційних опонентів – докторів історичних наук, професорів Є. Д. Черменського (Московський державний університет ім. М. Ломоносова), І. Д. Ремезовського, М. М. Кравця, – так й інших науковців. Таким чином, уже у віці 43 років А. М. Черненко став доктором історичних наук, що для тих часів було надзвичайно рано. Зазвичай, докторами наук у галузі історичних дисциплін тоді ставали не раніше 55–60 років. У жовтні 1972 р. А. М. Черненку було присвоєно вчене звання професора.

Необхідно підкреслити, що керуючи роботою вищих навчальних закладів Дрогобича та Запоріжжя, А. М. Черненко продовжував активно займатися громадською діяльністю. Протягом 1961–1968 рр. його обирали до складу депутатів Дрогобицької міської ради, а в 1969–1975 рр. – Запорізької обласної ради, у складі якої А. М. Черненко очолював депутатську комісію з питань народної освіти. Перебуваючи у Запоріжжі, А. М. Черненко став також головою правління обласної організації товариства «Знання», часто виступав із лекціями, які відзначалися глибиною викладення матеріалу, ясністю та чіткістю.

У жовтні 1974 р. А. М. Черненко був звільнений з посади ректора Запорізького педагогічного інституту, продовживши роботу в цьому навчальному закладі в якості завідувача, потім – професора кафедри історії КППС.

Одним з найбільш плідних періодів діяльності А. М. Черненка стали роки праці у Дніпропетровському державному університеті. Свою трудову діяльність у цьому вищому навчальному закладі він розпочав у серпні 1976 р. на посаді професора кафедри історії КППС. А вже у грудні 1977 р. його було обрано деканом історичного факультету. При цьому кандидатуру А. М. Черненка на засіданні Ради факультету під час голосування підтримали майже одногосно [1]. У вирішенні питань із керівництва підрозділом А. М. Черненко спирався на нову деканатську команду, до складу якої увійшли доцент В. В. Іваненко (посів посаду заступника декана з навчальної роботи) та доцент А. Г. Болєбрух (відповідав за наукову роботу на факультеті).

На посаді декана професор А. М. Черненко приділив належну увагу зміцненню кадрів та розвитку творчої ініціативи викладачів, спрямувавши зусилля колективу на вирішення нагальних завдань із покращання навчально-виховної й науково-дослідної роботи. У своєму звіті за 1985 р. він також вказував, що «вважав за головне добитися створення на факультеті сприятливого морально-психологічного клімату» [1]. І це йому беззаперечно вдалося. Адже, пропрацювавши багато років на посаді керівника двох вищих навчальних закладів України, А. М. Черненко набув величезного управлінського та життєвого досвіду. Як

згадував у своїх спогадах А. Г. Болебрух, «новий декан недвозначно дав зрозуміти, що для нього всі... однакові, а він оцінює викладачів за єдиним, випробуваним критерієм – професіоналізмом» [2, с. 13]. У свою чергу В. В. Іваненко зазначав: «Чи не найбільшим динамізмом характеризувалося наше повсякденне життя на факультеті у період десятилітнього деканства відомого організатора освітянської галузі, блискучого оратора, професора А. М. Черненка (1977–1987), з ім'ям якого справедливо пов'язується... завершення в основному процесу організаційного становлення історичного факультету в ДДУ» [3, с. 6].

Одночасно, з 1980 по 1990 рр., А. М. Черненко очолював кафедру історії КПРС, а згодом і кафедру політичної історії ДДУ. «Прихід такого видатного вченого і педагога, – згадував пізніше доцент І. О. Кривий (на той час заступник завідувача з навчальної роботи – *С. П., О. Ш.*), – сприяв поліпшенню роботи кафедри. Без перебільшення можна зазначити, що під його керівництвом кафедра набула нових якостей... Вимогливий, принциповий, іноді суровий, але надзвичайно справедливий, новий керівник кафедри здобув заслужену повагу та авторитет серед її колективу» [4, с. 30].

Зазначимо, що на посаді завідувача кафедри А. М. Черненко чимало уваги приділяв викладацькій діяльності, вдосконаленню педагогічної майстерності колективу, який очолював. Зокрема, у 1980-ті рр. для студентів історичного факультету ДДУ вів науковий семінар «Нові документи ідейно-теоретичного спадку В. І. Леніна» та викладав спецкурс «В. І. Ленін та закордонні більшовицькі організації». У його активі ціла низка підготовлених і виданих ним для студентів навчальних посібників та методичних розробок. Отже, не випадково в характеристиці, яка була видана А. М. Черненку в другій половині 1970-х рр., було зазначено: «Цікаво та змістовно проводить семінарські заняття, на яких вміє викликати інтерес, будить творчу думку студентів, багато часу приділяє організації самостійної роботи студентів».

Свій багатий педагогічний досвід А. М. Черненко щедро передавав молодим викладачам, часто виступаючи на засіданнях кафедри з теоретичними та методологічними доповідями. Чимало викладачів Дніпропетровського національного університету пройшли школу педагогічної майстерності А. М. Черненка. Зрештою ерудиція та відданість справі, велике відчуття відповідальності та енергійність у роботі зробили А. М. Черненка беззаперечним авторитетом як серед студентів, так і в колі його колег.

Перебуваючи на посаді керівника кафедри та факультету, а також очолюючи спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня кандидата наук, А. М. Черненко усіяко сприяв розвитку дослідницької роботи, розширенню тематики та напрямів наукових досліджень професорсько-викладацького складу. Зокрема, велику увагу приділяв підготовці аспірантів, був вихователем нової генерації вчених. Як підкреслювала у своїх спогадах проф. І. Ф. Ковальова, «завдяки Анатолію Михайловичу атмосфера на факультеті помітно очистилася, і почали швидко та результативно розвиватися наукові напрями, які підтримувалися та заохочувалися деканом» [4, с. 182].

Зусиллями професора А. М. Черненка була створена і власна наукова школа з вивчення політичної еміграції. Протягом 80–90-х рр. ХХ ст. під його керівництвом було захищено 20 кандидатських дисертацій з цієї проблематики. Сьогодні в ДНУ працює багато представників цієї наукової школи – С. І. Поляков, О. Б. Шляхов, Ю. І. Коломоєць, В. Я. Яценко, О. Л. Тупиця, В. І. Кремена, В. К. Клець. Вихованці Анатолія Михайловича працюють також в інших навчальних закладах Дніпропетровська, міст України та Російської Федерації.

Говорячи про внесок А. М. Черненка в розвиток факультету та кафедри, не можна обійти увагою його організаторські здібності. Адже саме професор А. М. Черненко виступив ініціатором проведення в Дніпропетровську низки наукових кон-

ференцій, які зробили історичний факультет відомим у всьому СРСР. Зокрема, в 1979 р. було проведено наукову сесію, присвячену 325-річчю возз'єднання України з Росією. У 1980 р. на базі історичного факультету ДДУ відбулася конференція з приводу 60-річчя завершення громадянської війни. У 1983 та 1984 рр. проведено конференції з питань вітчизняного джерелознавства та історіографії, а в 1985 р. було організовано конференцію, присвячену 40-річчю перемоги у Великій Вітчизняній війні.

Підкреслимо, що учасниками вищезгаданих наукових форумів були сотні фахівців-істориків практично з усіх республік СРСР. Тільки у конференції, присвяченій 60-річчю закінчення громадянської війни, взяли участь 36 членів союзної та національних академій наук, близько двохсот докторів і кандидатів наук. У результаті, як згадував проф. В. В. Іваненко, «були встановлені тісні ділові й дружні стосунки з провідними академічними установами та університетами СРСР, здійснювалися спільні наукові проекти, регулярно проводилися конференції, семінари, відбувався обмін досвідом, науковцями, студентами, аспірантами, виданими монографіями, збірниками, підручниками тощо» [3].

Активна педагогічна, організаторська та виховна робота А. М. Черненка в Дніпропетровському державному університеті завжди органічно поєднувалася з його діяльністю науковця, дослідника російської революційної еміграції, зокрема, історії закордонних більшовицьких організацій. Серед найважливіших праць цього періоду життя і наукової діяльності А. М. Черненка монографічне дослідження «Российская революционная эмиграция в Америке (конец XIX–1917 г.)» [11], брошура «Российская революционная эмиграция в Австралии (1900–1917 гг.)» [10] та велика кількість наукових статей та розвідок. Найвагомішими висновками, що збагатили вітчизняну історичну науку, було аргументоване доведення ним значення політичної еміграції в розгортанні національно-визвольного руху в Російській імперії, в теоретичній розробці основних проблем демократичної революції, становлення багатопартійної системи, питань взаємовідносин та взаємодії між політичними силами країни різного спрямування.

А. М. Черненка високо цінували в таких провідних центрах лєнінознавства, як Інститут марксизму-лєнінізму при ЦК КПРС, Академія суспільних наук при ЦК КПРС, Інститут історії партії Ленінградського обкому КПРС – філіал Інституту марксизму-лєнінізму при ЦК КПРС, Інститут історії партії при ЦК Компартії України – філіал Інституту марксизму-лєнінізму при ЦК КПРС тощо. Наприклад, у січні 1986 р. на ім'я ректора Дніпропетровського державного університету В. І. Моссаковського надійшов лист, в якому відзначалося: «Інститут марксизму-лєнінізму при ЦК КПРС вважає корисною роботу проблемної групи кафедри історії КПРС Дніпропетровського університету з проблеми «В. І. Ленін і закордонні більшовицькі організації». З деякими учасниками проблемної групи Інститут марксизму-лєнінізму вже декілька років плідно співпрацює. Інститут марксизму-лєнінізму при ЦК КПРС і далі допомагатиме проблемній групі Дніпропетровського університету у рецензуванні підготовлених досліджень про діяльність В. І. Леніна».

На початку 1980-х рр. ця дослідницька група приєдналася до роботи Проблемної ради Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти РРФСР «В. І. Ленін і формування місцевих партійних організацій (1894–1917 рр.)», яка працювала на базі Пермського державного університету під керівництвом видатного вченого-історика, доктора історичних наук, професора Я. Р. Воліна.

У січні 1990 р. колегія Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР та дирекція Інституту історії партії при ЦК Компартії України на спільному засіданні прийняли Положення про опорні науково-дослідні центри Інституту історії партії при ЦК Компартії України. Керівником Дніпропетровського центру призначили А. М. Черненка, що стало визнанням проблемної групи кафедри

історії КПРС ДДУ як регіонального центру лєнінознавства. Тоді ж вийшов із друку тематичний випуск республіканського міжвідомчого збірника наукових праць з історії КПРС, спеціально присвячений проблемі «В. І. Ленін та історія закордонних організацій РСДРП».

Сьогодні слід нагадати про те, що у 1988–1990 рр. не тільки історико-партійна наука, але й громадська думка, публіцистика переживали складні процеси, зумовлені нетрадиційними для попередніх поколінь дослідників науковими підходами до розробки нової концепції історії РСДРП, а також так званими «методологічними революціями». З'явилися численні доморощені «леніноіди», для яких огула перетворилася на «творчу професію». Їх мало цікавила дійсна правда, а незрозуміла багатьом позиція тодішнього керівництва КПРС щодо висвітлення політичної біографії Леніна лише підбадьорювала їх.

А. М. Черненко неодноразово попереджав, що різноманітні легенди та міфи про Леніна як карта використовувалися в ідеологічній і політичній боротьбі проти соціалістичного ладу, бо мова йшла не про удосконалення соціалізму, а про його демонтаж. Він добре усвідомлював, що антиленініана, виконана у жанрі «фолк-історії», досить легко сприймалася за дійсну правду невибагливим маргінальним читачем. Видані численними накладками журнали і книги в умовах ринку мали стати товаром у переліку різних розваг, а «фолк-історії» – органічною частиною мас-культу, яка претендувала на високий статус в інтелектуальній культурі.

А. М. Черненко не міг триматися осторонь у такій ситуації. Він ініціював і безпосередньо організував значну кількість наукових та пропагандистських заходів (регіональних конференцій, диспутів, «круглих столів» тощо), очолив обласний комітет захисту імені і справи В. І. Леніна. Широкого резонансу набула наукова конференція «Про Леніна – правду», на якій А. М. Черненко виступив з однойменною доповіддю. Цю доповідь, на нашу думку, слід вважати одним із найкращих його наукових творів початку 1990-х рр. Аналізуючи вищезазвану доповідь, В. К. Якунін влучно помітив, що в той час А. М. Черненко входив до кола найкрупніших в Україні спеціалістів у галузі лєнініани, був глибоким дослідником історичних фактів, мав виключно цупку пам'ять, прекрасно володів методами систематизації та інтерпретації історичних джерел, уцент розтрощив дилетантські, антинаукові, кон'юнктурні та примітивні судження Солоухіна, Арутюнова та інших «леніноїдів» [14, с. 261].

Широту й різноманітність наукових уподобань професора А. М. Черненка переконливо засвідчує й участь у підготовці та виданні таких фундаментальних праць, як «Історія міст і сіл УРСР. Львівська область», «Великий Жовтень та громадянська війна в Україні», трьохтомник «Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941–1945 рр.», «Герої підпілля», «Профспілки Дніпропетровщини». Його ім'я також часто фігурувало в якості відповідального редактора і члена редколегій багатьох наукових збірників та часописів.

Разом з тим відмітимо, що наукові інтереси А. М. Черненка не обмежувалися колом вищезгаданих проблем. У 1980-х рр. під його керівництвом сформувався напрям досліджень з історичної персоналістики. Головною метою, яку він переслідував, було подолання знеособлення історії, насичення її реальними персонажами, показ дійсної ролі людини в історичному процесі. Зміни в суспільно-політичному житті СРСР та УРСР у другій половині 1980-х рр. сприяли розвитку цього напрямку досліджень. Так, уже на початку горбачовської «перебудови» А. М. Черненко підготував і видав в «Українському історичному журналі» змістовну статтю під промовистою назвою: «Історія партії – це перш за все історія людей» [9]. Зрештою у науковому доробку професора А. М. Черненка з'явилися книги про В. В. Косіора та Й. Ф. Дубровінського [7; 8]. Крім того, ним було надруковано низку розвідок про діячів більшовицької партії, активних революціонерів початку ХХ ст. – М. Е. Баумана, С. І. Гусєва, П. М. Матюшенка, В. Р. Мен-

жинського, Я. М. Свердлова, М. О. Семашка, П. Ф. Симонова, Н. О. Скрипника, Л. М. Сталь, С. М. Степняка-Кравчинського, В. Я. Чубаря, а також про керівників німецької соціал-демократії – Карла Лібкнехта та Клору Цеткін.

Виступаючи проти спроб викривити історію, а також намагань реабілітувати Й. В. Сталіна, А. М. Черненко у 1989–1991 рр. друкує в місцевій пресі низку гостро полемічних статей. Серед них: «Вопреки Сталину: Из истории образования УССР и ее союза с РСФСР», «Съезд расстрелянных (Без грифа «секретно»)», «Поговорим о Ленине аргументировано и вдумчиво», «Не фальсифицировать В. И. Ленина!», «Більшовики проти Сталіна», «Захистити ім'я та справу Леніна» і т. ін.

Згадаємо також, що на зорі незалежності України А. М. Черненко, який активно підтримав процеси становлення молодого держави, прагнув критично переосмислити низку дискусійних питань новітньої історії України та Росії, заповнити лакуни, які існували в дослідженні історії УНР, діяльності Української Центральної Ради, її окремих персоналій тощо. Логічним результатом цих наукових зацікавлень, розширення діапазону наукових студій знаного історика, став цикл статей «К 80-летию Украинской национальной революции» та низка розвідок: «Украинская национальная идея: попытка определения», «Вся власть – Центральной Раде», «Год 1918: Переговоры о мире между Украиной и Советской Россией», «Провісник Української Академії Наук. До 125-річчя заснування Наукового товариства імені Т. Шевченка», «Зливаємось в єдину державу». Так решили 78 лет назад УНР и ЗУНР». Своєрідною квінтесенцією досліджень у цьому напрямі стала публікація змістовної монографії «Українська національна ідея» [13]. Крім того, під керівництвом А. М. Черненка на початку 1990-х рр. вийшли друком ґрунтовні курси лекцій з історії України. Усього перу знаного вченого належать біля 350 наукових, науково-методичних та публіцистичних праць, які стали вагомим доробком у вивченні питань вітчизняної історії.

Підкреслимо, що професор А. М. Черненко завжди відзначався і як чудовий лектор, який багато працював у царині пропаганди історичних знань. Тільки за один 1984 р. він прочитав для громадськості міста та Дніпропетровської області 67 публічних лекцій [1]. Для читання лекцій А. М. Черненко також регулярно виїжджав до різних регіонів України, у тому числі до Тернополя, Дрогобича, Сімферополя, Донецька, Запоріжжя. Знаходячись у складі делегації товариства «Знання», А. М. Черненко у 1964 р. перебував у Чехословаччині, в 1968 р. – на Кубі, а в 1972 р. – у Франції. Виступаючи з публічними лекціями, професор А. М. Черненко своєю аргументованістю, багатством думки, ораторським мистецтвом, нестандартним мисленням, викликав до себе повагу різних аудиторій. Не випадково, що його не раз обирали заступником голови правління Дніпропетровської обласної організації товариства «Знання». Згадаємо і міжнародні наукові зв'язки А. М. Черненка. Так, у 1958 р. він був запрошений взяти участь в урочистостях, присвячених ювілею Варшавського університету, а в 1967 р. перебував в Угорщині на святкуванні 600-річчя запровадження вищої освіти в цій країні.

Треба також відзначити невтомну енергією, якою А. М. Черненко наснажував оточуючих, спонукав колег до активного творчого пошуку, вчив не зупинятися на досягнутому. Зрештою, саме А. М. Черненко відкрив багатьом молодим дослідникам двері у велику науку. Всі, хто особисто знав Анатолія Михайловича, з подякою згадують його людяність, щирість, готовність у будь-який час прийти на допомогу, підтримати товариша у важку хвилину.

Заслуги професора А. М. Черненка в освітянсько-науковому житті були відзначені низкою високих державних нагород, серед них: орден Трудового Червоного Прапора (1961 р.), ордени «Знак Пошани» (1971 та 1976 р.), медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1985 р.), медаль «За доблесну працю» (1970 р.), а також медаль «За заслуги в галузі освіти та педагогічної науки ім. А. С. Макаренка».

Із 1990 р. А. М. Черненко працював у Дніпропетровському державному університеті на посаді професора кафедри політичної історії, з 1992 р. – кафедри української історії та етнополітики. У червні 1996 р., у віці 70 років, він вийшов на пенсію.

Помер А. М. Черненко 27 жовтня 2000 р. Його ім'я назавжди залишиться у вітчизняній історіографії як визначного вченого та педагога, який зробив вагомий внесок у вивчення питань політичної історії України та Росії, в підготовку кадрів фахівців-істориків високого класу.

Бібліографічні посилання

1. Архів ДНУ. – Ф. 1, оп. 13, спр. 739.
2. **Болебрух А. Г.** Слово об учителе / А. Г. Бoleбрух // Проблеми політичної історії України : зб. наук. пр. – Д., 2006. – С. 3–15.
3. **Іваненко В. В.** Історик суспільної думки та просвітитель сучасності (до 70-річчя доктора історичних наук, професора А. Г. Бoleбруха) / В. В. Іваненко // Вісник ДНУ. Серія. Історія та археологія. – Д., 2010. – Вип. 18. – С. 6–12.
4. **Ковалева И.** Жизнь, проведенная в могиле. Исповедь археолога / И. Ковалева. – Д., 2008.
5. **Кривий І. О.** Вчений – педагог – керівник / І. О. Кривий // Проблеми політичної історії України : зб. наук. пр. – Д., 2006. – С. 29–35.
6. **Черненко А. М.** Боротьба В. І. Леніна за формування партійних кадрів в період утворення РСДРП (1893–1903 рр.) : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01. «історія КПРС» / А. М. Черненко. – Л., 1957.
7. **Черненко А. М.** В. И. Ленин и заграничные большевистские организации (1900 – март 1917 г.) : автореф. на здобуття наук. ступеня докт. ист. наук : спец. 07.00.01 – «історія КПРС» / А. М. Черненко. – К., 1969.
8. **Черненко А. М.** В. В. Косиор: К 100-летию со дня рождения / А. М. Черненко. – К., 1990.
9. **Черненко А. М.** Вечный оппозиционер / А. М. Черненко. – Д., 1993.
10. **Черненко А. М.** Історія партії – це перш за все історія людей / А. М. Черненко // Укр. іст. журн. – 1988. – № 2. – С. 31–34.
11. **Черненко А. М.** Российская революционная эмиграция в Австралии (1900–1917 гг.) : метод. указания / А. М. Черненко. – Д., 1978.
12. **Черненко А. М.** Российская революционная эмиграция в Америке (конец XIX в. – 1917 г.) / А. М. Черненко. – К., 1989.
13. **Черненко А. М.** Українська національна ідея : моногр. / А. М. Черненко. – Д., 1994.
14. **Якунин В. К.** Крах КПСС. Историографический и теоретико-методологический аспекты : моногр. : в 2 ч. / В. К. Якунин. – Д., 2003. – Ч. 1. Идейно-теоретические основы КПСС и исторический опыт XX столетия.

Надійшла до редколегії 15.11.2010

УДК 378(4ДНІ)(092)

В. Д. Мирончук, І. В. Толстих

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ДМИТРО ПАВЛОВИЧ ПОЙДА – ІСТОРИК І НАСТАВНИК

Висвітлено основні напрями діяльності Дмитра Павловича Пойди та його вплив на формування нових поколінь істориків.

Ключові слова: Д. П. Пойда, історик, науковець, викладач, наставник молоді, методист, людина, особистість.

© В. Д. Мирончук, І. В. Толстих, 2011